

TÜRKİYE'DE 2000 YILI SONRASINDA SİYASAL PARTİLERİN İLETİŞİM POLİTİKALARINDA DİNÎ SÖYLEMİN ROLÜ

M. Mert ASLAN* - Muhammet ERBAY**

Öz

Sosyolojik bir gerçeklik olarak din, insanlık tarihi ile yaşıt görülen olgu ve kurumlardan biridir. Evrensel ölçekte hem toplum hem de bireyler bazında yaşam biçimini belirleyecek kadar en güçlü ve etkilidir. Bu bağlamda, dinin etkilemediği hiçbir kurum yoktur.

Hiç kuşkusuz, siyaset kurumu dinin en fazla etkilediği alanlardan biridir.

Nüfusunun çoğunluğu Türk kökenli olan Türkiye, çok sayıda farklı dinî ve etnik topluluğu da barındırmaktadır. Etnik açıdan Kürtler, Araplar, Çerkezler, Lazlar, Boşnaklar, dinî kimlik açısından ise Sünni, Alevi, Ermeni ve Yahudiler bunlardan sadece birkaçıdır.

Resmî anlamda "Türk" üst kimliği altında toplanmış olan bu toplulukların her birinin belirli politik eğilim veya tutumları olmakla birlikte, bu makalede konu genel bir yaklaşımla ele alınarak Türk siyasal yaşamında din faktörünün etkisi irdelenmiştir. Din bütün kurumları etkilediği gibi, siyasal yaşamı da etkilemektedir. İslam dünyasında din-politik tutum ilişkisini çözümlenmeye yönelik olarak yapılmış alan araştırmalarına bakıldığında, dindarlığın daha koyu olduğu bölgelerde dindar parti veya adaylara ilginin daha yoğun olduğu görülmektedir. Türkiye, bu gerçeğin bir istisnası değildir. Bu çalışma, literatür taraması yöntemiyle yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Din, Politika, Halkla İlişkiler Politikaları, Politik Tutum, Oy Verme Davranışı

THE ROLE OF RELIGIOUS DISCOURSE IN THE COMMUNICATION POLICIES OF POLITICAL PARTIES IN TURKEY AFTER THE YEARS OF 2000

* Dr., Selçuk Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Öğretim Görevlisi, Konya/Türkiye.
mert2006@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1519-1834

** Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi, Konya/Türkiye.
merbay@selcuk.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0306-7772

Makalenin Gönderilme Tarihi: 03.09.2018

Makalenin Kabul Tarihi: 17.10.2018

Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.10.2018

Makalenin Türü: Araştırma

Abstract

Religion as a sociological reality is commonly considered as one of the oldest facts and institutions of human history. It is as strong and effective as that it dominantly determines the lifestyle of the individuals and societies. In this context, there is no a single institution that is not affected by religion. The fact that politics is one of the institutions influenced by the religion is beyond all doubt.

Turkey can be said to be a mosaic of ethnic and religious communities although its overwhelming majority consists of Turks. Kurds, Arabs, Circassians and Bosnians are some of them. It is known that these different communities officially met under Turkish identity and each of them has had certain political tendencies. However, the subject of the level of influence of religion on Turkish people was taken and discussed in a broad and general point of view in this article. A general truth for all Islamic world is that the tendency to support their religious political parties and their candidates is always much stronger in more religious social groups. Turkey is not an exception of that rule. In this study, the literature review was used as a method of research.

Keywords

Religion, Politics, Public Relations Policies, Political Attitude, Voting Behaviour

I. DİN-POLİTİKA İLİŞKİSİ VE SEÇMEN DAVRANIŞI ÜZERİNE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Siyaset tarihinde bireylerin siyasal tercihlerinin oluşumuna etki eden unsurları açıklamaya yönelik birçok ekol ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri olan Columbia Okulu'na göre, politik tercihlerin belirlenmesinde sosyal özellikler, özellikle bölünmeler belirleyici bir rol oynamaktadır. Seçmenlerin dinsel, etnik ve mesleki farklılıkları, sosyal bölünmelerin temel kaynağıdır (Fiorina, 1997: 400). Sosyolojik yaklaşım bir yapıyı öne çıkarır. Bireylerin davranışları, kişisel statüleri, kültürel buyruklar, kurallar, değerler, toplumsal yaptırımlar, rol beklentileri ve genel sistemin isteklerinden etkilenmektedir (Denton ve Woodward, 1985: 26). Bu çerçeveden bakıldığında, Lazarsfeld ve arkadaşlarının farklı sosyal gruplardan insanları dâhil ederek yapmış oldukları bir araştırmada, sosyolojik yaklaşım açısından kişilerin politik tutum ve tercihlerinin şekillenmesinde etkili olan başlıca faktörler arasında "dinî ilişkiler"e de yer vermiş olduklarını ifade etmek gerekir (Lazarsfeld vd., 1968: 137-142). Söz konusu kuram, seçmenin oy verme davranışını adaylar arasında bir tercih olarak değil, partiler arasında bir tercih olarak değerlendirmektedir (Boiney ve Paletz, 1991: 5). Gökçe'nin görüşüne göre ise, sosyolojik model içinde seçmenin kullandığı oyda aile, sosyo-ekonomik statü, ait olunan grup ve din gibi değişkenler rol oynayabilmektedir. Bireylerin tutum ve tercihlerinin ilişkide oldukları insanlardan etkileneceği varsayımından hareket eden model, seçmen davranışının toplumdaki "sosyal bölünmüşlük" etmeni tarafından belirlendiğini öne sürmektedir. Seçmenlerin parti tercihleri dinî bir aidiyet ve vazgeçilmez alışkanlıklar olarak tanımlanmakta ve her seçimde kullandıkları oyun bu değişmeyen kimliğin onaylanması olduğunu ifade etmektedir (Gökçe vd., 2002: 7).

Başka bir görüş açısından bakıldığında, seçmenlerin karar vermesini etkileyen faktörler arasında "çevre", "kişilik", "alternatifler" ve "değerler sistemi" gibi unsurları saymak mümkündür. Kişinin eğitim ve gelir durumu, beklentileri, hedefleri, ahlakî, dinî ve insanî değerleri bunlar arasında sayılabilir (Çobanoğlu, 2007: 141-142). Scarbrough'ya göre ise, "sosyo-ekonomik statü", "dinî ilişkiler" ve "çok katmanlı sosyal yaşam alanları", politik eğilimlerin belirlenmesinde etkili olmaktadır (Scarbrough: 1984: 3).

Siyasal partiyle ilgili faktörler arasında, "parti lideri", "parti tipi", "parti programı", "icraatlar", "partinin vaat ve söylemleri", "politik adayın maji", "ideolojisi", "dine bakış açısı", "teşkilat yapısı", "seçmenle ilişkileri" gibi faktörler yer almaktadır. Burada siyasal partinin üyeleri ile partiye üye olmayanların davranışının şekillenmesinde farklı etkenlerin rol oynadığı dikkati çekmektedir. Yapılan bazı kamuoyu yoklamalarında, parti tercihlerinde lider profilinin önemli, hatta birinci sırada olduğu ortaya çıkmakta (Devran,

2003: 197), Çaha, Toprak ve Dalmış'ın yaptığı bir araştırmada ise, seçmelerin davranışını etkileyen en önemli faktörler arasında lider profili, birlikte çalıştığı kadro ve siyasal görüş ilk üç sırayı almaktadır (Çaha vd., 2002: 77).

Dinin siyasal davranış ve tercihler konusundaki dolaysız etkisine gelince, akademik çevrelerde çoğunlukla grup bilincinin göstergeleri olarak görülen cemaat aktivitelerine bağlılık ile kişisel inancın politik katılımı olumlu yönde etkilediğine dair yaygın bir kanaatin olduğunu belirtmek yerinde olacaktır (Cesari, 2013: 22).

II. TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA SEÇMEN DAVRANIŞINI ETKİLEYEN ANA FAKTÖRLER VE BUNLAR ÇERÇEVESİNDE BELİREN İLETİŞİM POLİTİKALARI

Modern bireylerin sadece çevrelerini gözlemleyerek, politik süreç, içerik ve yapılar hakkında bir yargı oluşturmaları mümkün görülmediğinden, son otuz yıldır uzmanlarca yönlendirilebilir ve düzenlenebilir politik toplum anlayışı benimsenmeye başlamış ve “politikanın iletişimi” demokratik hukuk devletlerinin önemli bir sacayağı konumuna yükseltilmiştir. (Habernas, 1993: 76). Bu politikaların halk tarafından anlaşılmasını sağlayan bir sisteme ve araca ihtiyaç duyulur. Bu açıdan iletişim politikaları fertlere sistemin ortaya çıkardığı kurallara, prensiplere saygı duyulmasını, benimsenmesini ve algılanmasına büyük oranda yardımcı olur.

Bu bağlamda İletişim Amerikalı ünlü Siyaset Bilimcisi Dan Nimmo tarafından “İnsanların davranışlarına temel teşkil eden dünyaya ilişkin imajlarını oluşturan anlamların meydana getirildiği bir eylem süreci” ve “Herhangi bir duruma reaksiyon olarak ortaya çıkan ve karşılıklı bir etkileşime dayanan bir süreç olmaktan ziyade, insanın kendi amaçlarını gerçekleştirmek için çeşitli durumlara ilişkin anlamlar ürettiği ve kendi bakış açısını yüklediği bir eylem biçimidir” şeklinde tanımlanmıştır. İletişimin insanlar arasında ve sosyal bir çevrede gerçekleştiğini düşünürsek iletişimin manipüle etme, ikna ve insanların hislerine hitap ettiğini ifade edebiliriz. Bu durumda iletişim politikalarının siyasetle olan ilintisi ortaya çıkmaktadır. Toplumunu yönetmeye talip siyasi partiler ve onların temsilcileri, iletişim kanallarını kullanarak hedef kitlelerine mesajlarını verebilmektedir. (Özkan, 2007: 15-16).

Türk seçmen davranışını açıklamaya dönük analitik araştırmaların oldukça sınırlı, bunun aksine siyasi partilere yönelik yapılan bilimsel araştırmaların oldukça yoğun olduğu görülmektedir. Seçmen davranışını çözümlemeyi amaçlayan bu tür çalışmaların son yıllarda önemli oranda artış göstermesi ve farklı perspektif ve araştırma sorularıyla seçmen davranışını anlamaya çalışmaları bu alanı da zenginleştirmektedir (Gökçe vd., 2002: 10).

Bilindiği üzere, siyasal partiler toplumun sosyo-kültürel koşullarını çok iyi analiz etmek zorundadır. Zira halkla ilişkiler politikalarını bu çerçevede belirlemektedirler. Türk seçmen davranışında, siyasal parti adayının etnik kökeni ve dinine bağlı olması, özellikle kadın seçmenler açısından daha önemli bulunmaktadır. Buna karşılık, adayın sosyo-kültürel kimliği, etnik kökeni, dinine bağlı olması ve memleketi, üniversite ve lisansüstü mezunu olan seçmenlerin oy verme kararları üzerinde en düşük etkiyi yapmaktadır (Kılıç, 2013b: 197). Yine Kılıç'ın araştırmasına göre, siyasal parti adayının etnik kökeni, memleketi ve dinine bağlı olmasının oy verme kararlarında en az etkili olduğu seçmenler, Ankara'nın Çankaya ilçesinde ikâmet etmektedir. Ona göre adayın sosyo-kültürel kimliği, dini ve memleketinin, milliyetçi ve İslamcı düşünceye sahip olan seçmenlerin oy verme kararlarında etkili olduğu dikkat çekmektedir. Bu bakımdan etnik açıdan farklılık gösterecek adayı desteklemeleri mümkün görünmekle birlikte, millî değerleri ve kimliği ön plana çıkaracak adayları destekleme yoluna gitmeleri de muhtemeldir. Kendini İslamcı olarak değerlendiren seçmen kitlesi, dinî değerlerine bağlı ve dinî görüşlerini destekleyip sürdürebilmelerine olanak sağlayacak bir adaya diğerlerinden daha fazla yakınlık duyup ilgi göstermeye daha meyillidir. Dolayısıyla, dinî söylem ve sembolleri kullanarak dinî değerleri ön plana çıkaracak olan adayların İslamcı seçmenler tarafından daha fazla desteklenmesi beklenebilir (Kılıç, 2013a: 198).

Hamza Bahadır Eser'in 2012 yılında Antalya örneği üzerinde yapmış olduğu araştırma, dindarlık düzeyi ile dini öne çıkaran parti ya da milletvekillerine verilen destek arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu saptamasına ulaşılmıştır. Antalya İli ve ilçelerini konu alan söz konusu çalışmada, bireylerin cinsiyet, yaş, yerleşim birimi, gelir ve eğitim düzeylerinin yanı sıra, dinî inançlarının da siyasal davranış ve oy verme davranışlarını belirleme ve yönlendirmede önemli bir faktör olarak işlev gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ona göre, dindarlık düzeyi yükseldikçe dini öne çıkaran parti ya da milletvekili adayı desteklemeyi dindarlığın bir gereği olarak gören tutumlar güçlenmektedir (Eser, 2012: 97-136).

Akgün (2006: 78-79), Özsoy (2002: 86-88), Günay (1999: 229), Köktaş (1993: 185-186; 1997: 252-254) ve Hülür ve Kalender'in (2003: 265-266, 227-228) Konya örneğinde yapmış oldukları araştırmalar sonunda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bununla birlikte, Köktaş'ın İzmir örneğinde yaptığı saha araştırmalarından elde ettiği bulgular sonucunda, eğitim düzeyi yükseldikçe dindar olmanın din temelli siyaset yapan parti ya da milletvekili adaylarını desteklemeyi gerektirdiğine ilişkin olumlu tutumların giderek zayıfladığı tespit edilmiştir (Köktaş, 1993: 185-186).

Eser'in çalışmasının sonuçlarına göre, dindar olmanın, dini öne çıkaran parti ya da milletvekili adayını desteklemeyi gerekli kılacağına yönelik tutumların en güçlü olduğu yerleşim birimi köydür. Bununla birlikte köyde yaşayanlarla kentsel yerleşim birimlerinde yaşayan katılımcılar arasında söz konusu tutuma ilişkin farklı bakış açılarının hâkim olduğu görülmüştür. Benzer bir şekilde iktidar partisinin dini değerleri savunmasına yönelik tutumların en güçlü olduğu yerleşim birimlerinden diğeri ilçedir. Köyde yaşayanlar ile ve büyükşehirde yaşayan katılımcılar arasında ciddi fikir ayrılıkları olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu veriler, Günay'ın Erzurum ve çevre köylerinde ve Karşahin'in Gördes Kasabası'nda yapmış olduğu araştırma verileri ile örtüşmektedir (Günay, 1999: 230; Karşahin, 2007: 256-257). Eser'in çalışmasından ortaya çıkan veriler, Karşahin'in (2007: 251-252) bulguları ile benzer bir şekilde, dindar olmanın din temelli siyaset yapan parti ya da milletvekili adaylarını desteklemeyi gerektirdiğine ilişkin olumlu tutumların en çok 46-55 yaş ve 56 yaş ve üstü gruplarda dile getirildiği, söz konusu tutumun 18-25 yaş grubunda ise en az kabul gördüğü tespit edilmiştir.

Karşahin'in çalışmasına göre kadınlar siyasal kurumlara ilişkin tutumlarını oluştururken dini inanç ve kurallar bütününe erkeklere nazaran daha fazla referans verirken (Karşahin, 2007: 248-249), Eser'in çalışmasında tam tersine erkeklerin dindarlığı dini referansları dikkate alan siyasal partileri desteklemenin bir şartı olarak görme hususunda kadınlara nazaran daha olumlu tutumlara sahip oldukları görülmektedir.

Yine Eser'e göre dindarlık düzeyi ile iktidar partisinin dini değerlere yaklaşımına yönelik tutumlar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Dindarlık düzeyi yükseldikçe iktidar partisinin dini değerleri öne çıkaran politikalar üretmesine yönelik tutumlar güçlenmektedir (Eser, 2012: 124).

Bir diğer bilimsel çalışma 1995-2002 yılları arası seçimlerdeki siyasi partilerin sosyo-ekonomik tabanlarını Isparta ili ölçeğinde ele almakta ve partilerin tabanlarını gelir durumlarına, eğitim düzeylerine, toplumsal gruplara, cinsiyete ve yaş gruplarına göre analiz etmektedir (Beren, 2013: 196).

Dahası özellikle son 1974 yılında Muzaffer Sencer tarafından kaleme alınan "Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Seçmen Davranışları" isimli eser, Türkiye'de bu alanda bilimsel çalışmaların sınırlı sayıda da olsa yeni olmadığını göstermektedir. Aynı yıllarda benzer tarzda bilimsel araştırmalarda önemli oranda artış görülmekle beraber, belli ölçeklerle sınırlandırılarak farklı açılardan benzer araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Özcan, 1998; Akgün, 2006; Canöz, 2010; Dilber, 2012; Negiz ve Akyıldız, 2015: 177). 2010 yılında Elazığ ili ölçeğinde 29 Mart yerel seçimlerindeki seçmen tercihleri üzerine bir araştırma yapılmış ve araştırma kapsamında yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir

düzei gibi demografik değişkenler bakımından seçmenlerin siyasal tercihini belirlerken etkilendiği faktörlerin birbirinden farklı olup olmadığı incelenmiştir (Doğan ve Göker, 2010: 168).

Ayrıca, yabancı ülkelerde yaşayan Türk seçmen davranışına yönelik yapılmış olan siyasal davranış araştırmalarını anımsamakta da yarar vardır. Örneğin Hollanda’da yaşayan genç Türk seçmenlerin, seçimlere katılım oranı ile ilgili yapılan araştırma sonuçları, siyasal aktörler, süreçler ve kurumlar hakkında bilgi sahibi olanların diğerlerine nazaran daha yoğun olarak seçimlere katıldıklarını göstermektedir (Aydemir’den aktaran Beren, 2013: 197).

Türkiye’de seçmen tercihine etki eden faktörlere ilişkin yapılmış araştırmalar farklı sonuçlar doğurmuş ve farklı çıkarsamalar üretmiştir. Bu hususta yapılan araştırmaların çoğunluğu belli bir bölge ve belli bir zaman dilimi ile sınırlı olduğundan, evreni temsil etme kaygısı bulunmamaktadır. Örneğin Kalaycıoğlu’na göre Türkiye’deki seçmen davranışını sosyo-ekonomik faktörlerden çok, ideolojik ve kültürel faaliyetlere bağılıdır (Kalaycıoğlu, 1999: 55). Buna karşılık, Esmer 2002 yılında yaptığı analizine dayanarak parti seçimindeki en önemli tanımlayıcı unsurun sol-sağ ideolojilerin olduğunu ileri sürerken (Esmer, 2002: 111), Sencer Türkiye’deki seçmenlerin geleceği göz önünde bulundurmadan ziyade geçmişteki ekonomik durumu dikkate aldığını öne sürmekte ve diğer kimi araştırmacılar gibi seçmen davranışını şekillendiren en önemli ve belirleyici faktörün ekonomik faktör olduğunun altını çizmektedir (Sencer, 1974: 277-278).

Diğer bazı araştırmacılar da aynı şekilde dindarlığı ve sınıf ayrımını içeren seçmen profili ile parti desteğine vurgu yapmaktadır. Yusuf Ziya Özcan’a göre dindarlık, 1989’daki genel seçimlerde İstanbul seçmeninin sağ-sol tercihini belirlemesi açısından önemli bir değişken olmuştur (Özcan, 1998: 189-191).

Bu çalışmada din-siyaset ilişkisi yakın tarihsel süreçte ele alınacaktır. O yüzden “siyasal İslam” kavramın uzak geçmişine bir anlık, yakın geçmişine ise daha uzun süreli bir ışık tutmak yararlı olacaktır.

III. SİYASAL İSLAMCILIK

Osmanlı Devleti döneminde yasal normların ve siyasal kararların iki kaynağı vardı: Biri İslam dininin emir ve yasakları, diğeri sultanın kişisel görüşleriydi. Türkiye örneğinde dinin siyasetle olan ilişkisini Osmanlı dönemi siyaset ve yönetim anlayışından bağımsız ele almak pek mümkün değildir. Zira o dönemdeki bir kısım kavram ve zihinsel alışkanlıkların Türkiye Cumhuriyeti’ne aktarılmış olduğunda fazlaca bir kuşku bulunmamaktadır (Gözaydın, 2013: 5). Ancak geniş Osmanlı coğrafyasında ayrılıkçı eği-

limlerin güçlenmesiyle yeni bir süreç başlamıştır. Fransız Devrimi'nden sonra Osmanlı toplumunu oluşturan farklı etnik, dinsel toplulukların milliyetçilik düşüncesinden etkilenerek bağımsızlık istemeleri ve imparatorluktan ayrılmaya çabalarına karşılık, bütün etnik milliyetlerin üstünde tek bir kavramda birleşilen "Osmanlılık" idealini yaratarak mevcut parçalanmayı önlemeye çalışan fikir akımı ve "Osmanlı milleti" oluşturma çabalarına "Osmanlıcılık" denmektedir (Somel, 2002:88). Osmanlıcılık düşüncesi etnik unsurların bir bir ayrılmasıyla devlet erki ve aydınların düşünce pratiğinden çıkmış ve yerine en azından Müslüman unsurların ve toprakların korunmasına dönük İslamcılık düşüncesi devlet politikası haline getirilmeye başlanmıştır (Türk, 2015: 101). İşte siyasal İslamcılığın başlangıç noktası orasıdır. Bu açıdan Türkiye'de siyasal İslamcılık kavramını Osmanlı dönemine kadar götürmek olası görünmekle birlikte, söz konusu kavram bu çalışmada yakın dönem Cumhuriyet tarihi ile sınırlı olarak ele alınacaktır. Şüphe yok ki, siyasal İslamcılığın incelenmesi, dolaysız bir biçimde siyasal partilerin dinle ilişkisinin incelenmesi anlamına gelmektedir. Nitekim Türkiye'de 1850 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte, İslamcı düşünce daha rahat gelişme olanakları bulmuştur. Cumhuriyet tarihinde ilk kez bu dönemde siyasal yapıda İslamcı ideolojinin rahat hareket ettiği görülmektedir. Çok partili döneme geçiş, tarikat ve cemaatlerin diğer muhalefet odakları gibi, Demokrat Parti etrafında toplanmasına yol açtı. Demokratların 1950'de seçimi kazanması özellikle İslam'ın topluma göre düzenlenmesine ve siyasal İslam'ın kurumsallaşmasına temel olmuştur. 1960 yılında yaşanan ihtilal sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası içerisinde dernek, kurs, vakıf kurma özgürlükleri nedeni ile pek çok İslami düşüncede dernek, vakıf kurulmuştur. Bunlar siyasal İslam'ın gelişmesine destek sağlamışlardır. Adalet partisinin içinde gelişme alanı bulan bu hareket kendine yasal bir zemin bulmuştur. Bunu iyi değerlendirerek hızlı bir yükselişe geçmiştir. 1970 yılında İslami görüşü benimseyen MNP (Millî Nizam Partisi) kurulmuş ve böylelikle Türk siyasal yaşamına damgasını vuran milli görüş hareketi siyasal İslam'ı siyaset sahnesine taşımıştır (Türk, 2015: 101).

MNP'nin kuruluşu ile birlikte, İslamî simge ve söylemlerin kullanımı şartırtıcı bir yoğunlukla Türk siyasal yaşamına girmiş olmaktadır. Aslında özellikle merkez sağ partiler halkın inançlarına her zaman yakın durmuştu; ancak dinin siyasal bir partiyle bütünleştirilmesi ve özdeşleştirilmesi ilk kez bu partinin teşkilatında gerçekleşmiştir. Yakın Türk tarihi siyaset literatürüne "siyasal İslam" ya da "siyasal İslamcılık" kavramını getiren bu partinin kurucusu, o günlerde genç bir profesör olan Necmettin Erbakan'dı. Bu kişi partisini İslam'la eşleştirmenin doğal bir sonucu olarak "tefirciliğin" de öncüsü olmuştur.

Bu siyasal partinin devlet tarafından kapatılmasının ardından aynı kişi tarafından bu kez Millî Selamet Partisi kurulmuş, 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra onun da kapatılması nedeniyle daha sonraları Refah Partisi kurulmuştur. 2001 yılında ise, Refah Partisi'nden ayrılan bir grup tarafından Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) kurulmuştur. O dönemde bu girişimin Türk siyasal yaşamıyla birlikte kamusal ve toplumsal düzeni de değiştirecek bir gelişme olacağını hiç kimse tahmin edememişti. Türkiye örneğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin durumunun ele alınması, özellikle son on altı yıllık yakın geçmiş açısından Türk seçmen davranışının dinsel saiklerle bağlantılı hareketleri hakkında daha önemli bulgulara ulaşılmasını sağlayabilecektir.

Siyasal İslamî hareketler, İslam'ın geçmişine dönme isteğine yönelik bir ütopya olarak da tanımlanmaktadır (Yavuz, 2003: 16). İslam dini politik yaşamda önemli bir role sahip olduğu ve kişisel dindarlık düzeyi seçmen davranışını belirlemede önemli bir rol oynadığı için, tüm İslam dünyasında Müslüman halkın politik İslamî partilere kayda değer bir ilgi duyduğu bilinmektedir. Nitekim geçen yirmi yıllık süreçte Türk siyasal yaşamı radikal dinî ve milliyetçi partilerin istikrarlı yükselişine şahit olmuştur. İslam'ın, Kürt milliyetçiliğinin ve radikal Türk milliyetçiliğinin propagandasını yapan partilere olan destek 1987-1991 arasında % 28,6 oy oranında iken, 1991-1995 arasında % 104,6 düzeyinde oy artışı yakalamıştır. Demek oluyor ki, bu tür partilerin toplam oy oranı 1999 genel seçimlerinde % 40 seviyesine ulaşmıştır (Başlevent vd., 2005: 450-455). Geline nokta da açıkça görülen şey, ANAP ve DYP tarafından temsil edilen merkez parti politikalarının artık seçmenin ilgisini çekmemesi nedeniyle merkez-sağdan ayrılan oyların AKP'yi tercih etmiş olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, 2002 seçimlerinden önce İslamî nitelikler taşıdığı iddia edilen AKP'nin merkez-sağ seçmeninin oylarını toplamasının nedenleri, dönemin ekonomik konjonktürü itibarıyla dinsel kaygılardan ziyade kötü ekonomik performans ve yolsuzlukla itham edilen merkez-sağ partilerin toplumdaki saygınlıklarını büyük ölçüde kaybetmiş olmalarına işaret etmektedir. Burada seçmen davranışının hangi istikamete yöneldiği ve bunu hangi saiklerle yaptığı önemlidir (Çağatay, 2002: 42-48). Rabasa ve Larrabee, o döneme biraz farklı bakmaktadır. Ak Parti'nin başarı hikâyesinde dindarlık imajı çok önemli bir faktör olmakla birlikte, bu süreci başarı noktasına taşıyan bazı kilit sorunlardan söz etmek daha açıklayıcı olabilir. Onlara göre, bu partinin halkla ilişkiler politikalarında diğer partilere göre daha ılımlı ve faydacı politik mesajlar geliştirmiş olmasının 2002 genel seçimlerinde kazandığı başarıda önemli bir rol oynadığı kolayca söylenebilir. Kuşkusuz, başka faktörlerden de söz edilmesi gerekir. Örneğin o dönemde Türk ekonomisinin yaşadığı krizlerin ve üni-

versitelerde uygulanan başörtüsü yasağının etkisinden de mutlaka söz edilmesi gerekir. Ayrıca, AKP selefi olan Refah Partisi tarafından kurulmuş olan gelişmiş bir yerel altyapı ve sosyal ağı devralmış ve kentlerin varoşlarında yaşayan ezilmiş emekçi kitlelerin oylarını almak için başarıyla kullanmıştır. Ekonomik ve sosyal faktörler AKP'nin başarısı konusunda halkın İslam'a olan ilgisinden daha açıklayıcı niteliktedir (Rabasa ve Larrabee, 2008: 49).

2002 yılına kadar Türkiye'nin Doğu ve güneydoğu illerinde kendini Türklerden farklı bir etnik grup olarak ifade edenler oy verme konusunda AKP ve diğer partilere nazaran Kürt kimliğini öne çıkaran partileri daha fazla destekleme eğilimindeydi. Bununla birlikte, AKP'nin 2007 seçimlerinde bu bölgelerde çok daha yüksek oy oranlarını yakalamış olması ayrıca değerlendirilmelidir. Demek ki, bölge halkı tarafından AKP'nin sunduğu çözümler daha inandırıcı ya da daha işlevsel bulunmuştur. Aynı şekilde, söz konusu siyasal partinin Türk kimliğinden ziyade "İslam kardeşliğine" vurgu yapmış olması, oyların yönünü etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Başlevent vd., 2005: 554). Bu sonucun ortaya çıkmasında, bölge halkının çoğunun dindar olmasının da etkili olduğu söylenebilir. Zira Güldiken ve Aslan'ın görüşüne göre, genel olarak İmam Hatip Lisesi mezunlarının öncelikle dindar sağ bir partiye ve kısmen de aşırı milliyetçi partilere yöneldikleri gözlemlenmektedir (Güldiken ve Aslan, 2006: 152).

Türk siyaset sahnesinde siyasal İslam, iktidarı demokratik yöntemlerle elde etmeye çalışan modern bir ideolojidir. Bu bağlamda AKP'nin 'demokratlığı küreselleşen dünyada önüne geçilemeyen değişimin zorunluluğu ve her alanda yeniliğin kaçınılmazlığından ileri gelmektedir. Türkiye'nin uzun yıllardır süren 'çağdaşlaşma' projesinin son hedefi olarak görülen, AB'ye giriş sürecine AKP'nin aşırı yüklenmesi de onun demokratlığına yüklenen sıfatlardır. Batı'nın siyasi sahnesinde de İslamcı parti normuyla tanındı fakat gelişen siyasi tecrübe ve etkileşim sonucunda değişen bir imaja sahip oldu. Bu imaj muhafazakâr bir parti imajıydı. AKP'nin aldığı siyasi şekil aslında siyasal İslamcı lığın değişim ve dönüşümünü en iyi şekilde yansıtması bakımından önemlidir. Milli Görüş içindeki bölünmenin ve kopuşun sebebi daha çok bir liderlik sıkıntısı etrafında şekillenmiştir. Milli görüşün etkin siyasetinde yer alan isimlerin içinde modernizmin araçlarına açık, aile hayatında muhafazakâr bir yapıya sahip, laiklikle çok da sorunu olmayan, din devleti düşüncesi barındırmayan bir bölümü vardı. Türkiye'de siyasal İslamcılığın pek de uzlaşmaz tavrı, aşırı gruplarla kendini ayıramaması ve devletin temel kabul ettiği ilkelerle karşı karşıya gelmesi bu grubu özeleştiriye ve dönüşüme taşıdı. AKP devletin ilkeleriyle karşı karşıya gelmeyen aşırılığı içinde barındırmayan normal bir parti olmaya çalışarak siyasal İsl-

İslamcı parti kalıbına girmemeye çalışmıştır. AKP'nin daha çok ılımlı Müslümanlara dönük bir siyaset izlediği söylenebilir. Bu siyaseti izlerken de toplumsal bütünleşmeyi esas alan bir söyleme sahip olmuştur. Kısacası Milli Görüş partilerinin oy potansiyeli olan kesimlerini kucaklarken diğer kesimlere de bünyesinde fazlasıyla yer açmıştır. Kurulduğu günden bugüne kadar sürekli "İslamcı değiliz." söylemiyle yola çıkan AKP kendisini muhafazakâr demokrat olarak nitelendiriyor. Parti programı açısından bakılırsa dine saygılı, dini baskıyı kabul etmeyen, ama aynı zamanda laikliği de olmazsa olmazlar arasında tutan bir görünümü vardır. Bugüne kadar mevcut iktidar döneminde dinsel öğelere fazlasıyla değer vererek her kesimin inancını rahat yaşaması yönünde uyguladığı pratikler yeterince açıktır. Türk siyasi hayatındaki yeri bakımından uzun bir iktidar dönemi geçiren AKP'nin oy potansiyeli ve tabanı olan İslamcı kesimi unutmaması elbette mümkün değildir ve bu kesimlerden gelen istekleri değerlendirmek onu siyasal İslamcı bir parti konumuna getirmez. Kurucu kadrolarının siyasal İslamcılıkla siyaset sahnesine çıktıkları, fakat değişen şartların ve birikimin eseri olarak onların değişimiyle "muhafazakâr demokrat" bir kimliğe büründükleri bir partidir (Türk, 2015: 126-127). Bununla birlikte, son tahlilde dindarlığın siyasal tercihlerde ne denli belirleyici bir etken olduğuna ilişkin kanılar pekiştikçe, Türk siyasi yaşamında faaliyet gösteren siyasal partiler arasında, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi içinde dinî sembol ve söylemlerin kullanımıyla ilgili gereksinimin her geçen gün biraz daha arttığı görülmektedir.

SONUÇ

Evrensel bir sosyal fenomen olan dinin bireylerin özel yaşamından uluslararası politikaya kadar geniş bir ölçekte dünyayı etkilediğinde kuşku yoktur ve konu üzerinde yapılan tüm araştırmalar dinin en fazla etkilediği alanlardan birinin politik yaşam ve seçmen davranışı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Şüphesiz din ve dindarlık etkisi siyasal arenada bazı şeyleri değiştirmiştir. Elbette dinin yurttaşların politik tutumlarını etkilediği gerçeği anlaşıldıkça, siyasal parti adaylarının dindarlıkve dine saygı belirtileri de artmaktadır.

Siyasal partiler toplumu en iyi tanıyan kurumlardır. Dolayısıyla toplumun sosyo-kültürel koşulları ve gerçekleri açısından siyasal partilerin halkla ilişkiler politikalarını belirleyen çeşitli faktörler tespit edilmekte, sonrasında söylemler, simgeler ve tutumlar onlara göre geliştirilmektedir.

Bu anlamda, tüm dünyada dinin politik tutumlar üzerindeki etkisi genel geçer bir realite olarak görülmektedir ve Türkiye bunun bir istisnası değildir. Nitekim Türkiye ölçeğinde yapılan alan araştırmalarında elde edi-

len verilerin değerlendirilmesiyle ortaya çıkan sayısız karşılaştırmalı analizler de bu gerçeği gün ışığına çıkarmıştır.

Hem kuruluş felsefelerinin gereği ve uzantısı olarak, hem de dinin dindar ve dine saygılı seçmen kitlenin oy verme tutumları üzerindeki belirleyici etkisine ilişkin kanılar nedeniyle, Türk siyasal yaşamında özellikle “siyasal İslamcı” olarak tanımlanan partilerin halkla ilişkiler politikalarında dinî simge ve söylemlerin çok daha yoğun bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Yakın tarihsel süreçte ülkedeki siyasal partilerin geleneksel ve sosyal medya üzerinden mevcut ve potansiyel seçmen kitlelere verdikleri mesajların içeriği dikkate alındığında, Millî Nizam Partisi ile başlayıp Adalet ve Kalkınma Partisi ile devam eden siyasal İslamcı hareketin dinin köklerine bağlılık imajını diğer siyasal partilere nazaran daha sıkı ve titiz bir şekilde sahiplendiğinde kuşku yoktur.

KAYNAKÇA

- Akgün, B. (2006). *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler ve Siyasal Güven*, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Başlevent, C., Kirmanoğlu, H. ve Şenatalar, B. (2005). “*Empirical Investigation Of Party Preferences And Economic Voting In Turkey*”, *European Journal of Political Research*, C. 44, S. 4, ss. 26-31.
- Beren, F. (2013). “*Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği*”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, C. 8, S. 1, ss. 193-197.
- Boiney, J. ve Paletz, D. L. (1991). “*In Search of the Model Model: Political Science Versus Political Advertising Perspectives on Voter Decision Making*”, F. Biocca (ed), *Television and Political Advertising, Psychological Processes*, Lawrence Erlbaum Associates, C. 1, ss. 3-6.
- Canöz, K. (2010). “*Seçmen Tercihinde Aday İmajının Rolü: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Öncesinde Konya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma*”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C. 6, S. 2, ss. 95-114.
- Cesari, J. (2013). “*Religion and Diasporas: Challenges of the Emigration Countries*”, *Research Report Position Paper*, *Interact Research Report 2013/01*, Migration Policy Center, European University Institute, Robert Schuman Center for Advanced Studies, ss. 1-4.
- Çağatay, S. (2002). “*The November 2002 Elections and Turkey’s New Political Era*”, *Middle East Review of International Affairs (MERIA)*, C. 6, S. 4, ss. 42-48.
- Çaha, Ö., Toprak ve İ. Dalmış (2002). “*Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği*”, *Der. Ö. Çaha, Seçmen Davranışı ve Siyasal Partiler*, Gendaş Yayınları, İstanbul, ss. 44-115.
- Çobanoğlu, Ş. (2007). *Susunluk Sarmalı ve Siyasal İletişim*, Fide Yayınları, İstanbul.
- Denton, R. E. ve Woodward G. C. (1985). *Political Communication In America*, Praeger Publishers, New York, USA.
- Devran, Y. (2003). *Siyasal Kampanya Yönetimi, Mesaj, Strateji ve Taktikler*, İstanbul.
- Dilber, F. (2012). “*Siyasal Toplumsallaşmada Seçmenlerin Siyasal Tercihine Sosyal Unsurların Etkisi; Karaman İli Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması*”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 32, ss. 3-5.
- Doğan, A. ve Göker, G. (2010). “*Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihi (29 Mart Yerel Seçimleri Elazığ Seçmeni Örneği)*”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 5, S. 2, ss.159-187.
- Eser, Hamza Bahadır (2012). “*Dinin Siyasal Davranışlar Üzerindeki Etkisi: Antalya Örnek Olay Araştırması*”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/3 (2012), S. 97, ss. 136.

- Esmer, Y. (2002). "At TheBallot Box: Determinants Of VotingBehavior in Turkey", (Ed: Y. Esmer ve S. Sayarı), Politics, PartiesandElections in Turkey, LynnRi-enner, Boulder, U.S.A.
- Fiorina, M. P. (1997). *VotingBehavior-Perpectives on PublicChoice*, Ed. by: Dennis C. Mueller, Cambridge UniversityPress, Cambridge, U.S.A.
- Gökçe, O., Akgün, B. ve Karaçor, S. (2002). "3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi: Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim", S.Ü.İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S. 4. ss. 1-44.
- Gözaydın, İ. (2013). "Religion, PoliticsandthePolitics of Religion in Turkey", OccasionalPaper 121, LiberalesIntitut, Commerzbank Berlin, pp. 3-6.
- Güldiken, N. ve Aslan, M. (2006). *Güncel Gelişmeler Işığında Siyasal Katılma*, İşkele yayıncılık, İstanbul.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerde Dinî Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul.
- Habernas, Jürgen (1993); *İdeoloji Olarak Bilim ve Teknik*, cev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hülür, H. ve Kalender, A. (2003). *Sosyo-Politik Tutumlar ve Din Konya Araştırması*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Kalaycıoğlu, E. (1999). "TheShaping of PartyPreferences in Turkey: Copingwiththe Post-ColdWarEra", New Perspectives on Turkey, S. 20, ss. 47-76.
- Karaşahin, H. (2007). *Bir Batı Anadolu Kasabasında Dini Hayat-Gördes Örneği*, Birleşik Yayınları, Ankara.
- Kılıç, E. A. (2013a). "Seçmen Tercihinde İmaj Faktörü: Siyasal Parti ve Aday İmajı Karşılaştırmasına Yönelik Bir Alan Araştırması", Gazi Üniversitesi-İletişim Fakültesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Bahar 2013, S. 36, ss. 196-199.
- Kılıç, E. A. (2013b), "Seçmenlerin Oy Verme Davranışlarında Etkili Olan Siyasal Faktörlere İlişkin Bir Araştırma-Ankara Örneği", 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler, Aralık Ocak Şubat, S. 2, ss. 197-199.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dinî Hayat*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. ve Gaudet, H. (1968). *ThePeople's Choice How TheVoterMakesUp His Mind in a PresidentialCampaign*, Columbia UniversityP-ress, New York, U.S.A.
- Negiz, N. ve Akyıldız, F. (2015). "Yerel Seçimlerde Seçmenin Tercih Üzerinde Aday İmajının Etkisi: Uşak Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 1, S. 15, ss. 171-199.
- Özcan, Y. Z. (1998). "Siyasi Parti Tercihlerini Belirleyen Etmenler: İstanbul Örneği", Toplum ve Bilim, S. 76, ss. 188-212.
- Özkan, A. (2007). *Siyasal İletişim Stratejileri*. İstanbul: Tasam Yayınları
- Özsoy, O. (2002). *Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Rabasa A. ve Larrabee, F. S. (2008). "The Rise of PolticalIslam in Turkey", NationalDefenseResearchInstitute, ss. 48-50.

- Türk, R. (2015). “Türkiye’de Siyasal İslam’ın Örgütlenme Faaliyetleri”, Akademik Hassasiyetler Dergisi (Journal of the Academic Elegance), C. 2, S. 3, ss. 101-104.
- Scarborough, E. (1984). *Political Ideology and Voting: An Exploratory Study*, Clarendon Press, Oxford, United Kingdom.
- Sencer, M. (1974). *Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Seçmen Davranışları*, May Yayınları, İstanbul.
- Somel, S. A. (2011). “Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1839-1913), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi, İletişim Yayınları, C. I, (Ed. Mehmet Ö. Alkan), 9. Baskı, İstanbul.
- Yavuz, M. H. (2003). *Islamic Political Identity in Turkey*, Oxford University Press, New York, USA.

